

PG

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

Z01

VZ4

P464

As Jezik

The University
of Michigan
Periodical
Reading Room

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књига XIX, св. 1

БЕОГРАД, 1972.

САДРЖАЈ

	Стр.
1) М. Стевановић, Поводом једног случаја употребе синклитике између делова синтагме	1—6
2) Берислав М. Николић, Основни принципи творбе речи у савременом српскохрватском књижевном језику	7—20
3) А. Пецо, Један пример погрешне аналогije	21—25
4) Ж. Станојчић, Чиниоци континуитета у књижевном језику	26—42
5) Д. Гортан-Премк, Приступ обради падсјжних синтагми у средњој школи (наставак)	43—52
6) Милија Станић, Босанскохерцеговачки „Правописни приручник“	53—64
7) Језичке појке	65—68

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ
Секретар Уређивачког одбора др Живојин Станојчић

БЕОГРАД

1972.

Штампа: Издавачка установа „Научно дело“ — Београд,
Вука Караџића 5

ЈЕДАН ПРИМЕР ПОГРЕШНЕ АНАЛОГИЈЕ

Фонетика српскохрватског књижевног језика познаје резултате различитих јотовања — промена непалаталних сугласника у вези са сонатом *-j-*. Ту имамо, прво, резултате старог, прасловенског јотовања за чије резултате знају и други словенски језици. Из те епохе развитка нашега језика имамо примере:

иштем / *ишћем*, *звиздим* / *звизћим*; *коњ*, *воља*; *кошен*: *косити*, *гажен*: *газити*, *млаћен*: *млатити*, *воћен*: *водити*; као и: *купљен*: *купити*, *уграбљен*: *уграбити*, *ломљен*: *ломити*, *мрвљен*: *мрвити*.¹

Ту имамо, затим, измене овога типа које су се вршиле на нашем данашњем језичком тлу — то су новија, српскохрватска јотовања, која нису била подједнакоопшта, нити су се вршила у исто време. Међу првим изменама условљеним везом непалаталног сугласника са сонатом *-j* налазе се композите са глаголом *ићи* у основи:

доћем < дојдем, *џоћем* < појдем, *наћем* < најдем
доћи < дојти, *џоћи* < појти, *наћи* < најти

где је граница слога имала пресудну улогу, а где се, без метатезе, поновио старији фонетски процес:

доидем - *доидем* - *дојдем* - *дод'ем* - *доћем*; односно:
доиџи - *доиџи* - *доји* - *доји* - *доји* и - *доћи*.

¹ Исп. Р. Бошковић: Основни упоредне граматике словенских језика, I, Београд, 1972, 91. А. Белић: Основни историје српскохрватског језика, I, Фонетика, Београд, 1969, 122.

Сматра се да се ово јотовање вршило, тамо где се вршило, у XIV веку. Иза овога јотовања уследила су друга која су дошла као последица губљења полугласника из отвореног слога. То су примери као:

йредграђе < предграђе, *йруђе* < прутје, *коље* < кол-је, *йрње* < трн-је, *снойље* < снопје, *гробље* < гробје, *грмље* < грмје, *здравље* < здравје и сл., али: *клаасје*, *лемезје*.

Гласовне измене овога типа зачеле су се крајем XIV века да би њихови потпуни резултати већ у XVI веку били сасвим обични у говору.

Као посебна врста гласовних измена везаних за сонант *j* узимају се примери типа: *љето*, *његовати* и сл. у ијекавском наречју.

Овде је већ речено да сва ова јотовања нису подједнако уопштена у народним говорима. Ипак се може рећи да су примери као *доћи-доћем*, *предграђе*, *пруђе* заједнички свим прогресивнијим говорима штокавског дијалекта, тј. оним говорима који се, обично, узимају за основицу нашега књижевног језика; у ијекавским говорима тога типа наведеним примерима придружују се још они као *љето*, *разбоље ти се*; *њедра*, *разњежити* се у којима је дошло до измене сонаната *л* и *н* испред једносложног рефлекса старог вокала *јат-је*.²

Наша стандардна језичка норма, значи, не прихвата не само примере као: *паси* < пасји, *џи* < козји, где је после губљења полугласника дошло до непосредне везе струјних сугласника *с* и *з* и сонанта *-j*, него не прихвата ни примере као: *ћевојка*, *ћерати*, *ћепало*, *ћедница*, где се уз непалаталне сугласнике нашао једносложни рефлекс *јата-је*. Отуда у књижевном ијекавском изговору: *дјевојка*, *тјерати*, *цјепало*, *сједница*.

Све ово било је потребно навести због тога што се у наше време наилази на неизмењен оклузив *т* и у једном примеру где је веза овога оклузива и сонанта *j* уследила после губљења

² исп. о овоме у Јужнословенском филологу, књ. XVIII, 1—2, стр. 143—187.

полугласника. У таквим случајевима, видели смо, у нашем књижевном језику, обавезно долази до јотовања, до измене т у ђ: *прут-прутје-пруђе*. Због тога је за књижевнојезичку норму неприхватљив фонетски лик топонима *Закарпатје* на који се налази и у дневној штампи и у литерарним остварењима наших писаца. Ево једног таквог примера:

На почетку свега извирао Дњепар.

Млеко *Закарпатја* ове слике сишу:

На пропланку дете. Спава.

(Рајко Петров Ного, Политика,
23. децембра 1972, стр. 12).

Ово није и једини пример за наведени облик. У вези са тим фонетским ликом топонима о коме је реч постављају се два питања: 1. Како је дошло до оваквог уопштавања неизмењене скупине *тје* у нашем књижевном језику и 2. Да ли би то могао бити некакав изузетак од већ устаљених наших стандардних фонетских норми?

1. Одговор на прво питање могао би бити двојак, и то: а) Могло би се помишљати на непосредно преузимање тога топонима са фонетском структуром језика даваоца, руског језика, што није ни немогуће ни невероватно. Само се при томе заборавило да стандардна фонетска норма руског језика зна и за: *Подмосковје, Предуралје, Приднєпровје, Подонје* и сл. и да у свим тим примерима наша књижевнојезичка норма изискује измену непалаталних сугласника испред сонанта *-ј*; другачије речено, ти примери у нашем књижевном језику гласе само: *Подмосковље, Предуралје, Придњєпровље, Подонје*. Наравно, и у нашем књижевном језику остају неизмењени гласовни скупови *-сје, зје* у оваквим примерима. Отуда и код нас: *Закавказје, Полесје*, уп. и: *осје, козји* и сл., и б) Овде би се, бар за писце ијекавце, могло наћи и још једно објашњење. Могло би се, наиме, поћи од двојаких фонетских ликова које у ијекавском изговору имају гласовне секвенце *тје, дје* ← *тѣ дѣ*, тј. у народним говорима са измењеним непалаталним оклу-

живима *-ће, ће* а у књижевном језику са очуваним скупинама *тј, дј: тјерати-ћерати, дјевојка-ћевојка*, односно: *полетје-полеће, прелетје-прелеће*. Према тим односима могло се схватити да је и у нашем топониму измењено *-тје* у *-ће* особина народног фонетског обрасца, а да неизмењена ова гласовна скупина одговара стандардној фонетској норми. Али такво закључивање, ако га има, нема своје оправдање. У питању су два сасвим различита фонетска типа и резултати њихових измена ни територијално нису исти, нити их подједнако прихвата књижевнојезичка норма.

То исто вреди и за однос *Сутјеска: Закарпаће*. У првом примеру имамо везу *тје* < *тѣ* и ту у народним говорима ијекавског наречја, бар оним у крајевима куда протиче ова река, имамо измењену гласовну секвенцу *тје* у *ће*, дакле: *Сућеска*. Књижевнојезичка норма у оваквим случајевима, истина, прихвата изворне народне фонетске ликове (уп. *Бедовићи, Ђехотиња, Сеотиња* и сл.), према томе није за књижевну фонетску норму неприхватљиво ни *Сућеска*, макар да је данас скоро искључиво у употреби фонетски лик овога топонима са неизмењеним оклузивом *т* испред једносложног рефлекса јата *-је: Сутјеска*. Топоним везан за област која се простире иза Карпата не може се доводити у било какву фонетску везу са нашим хидронимом, или било којим топонимом у чијем фонетском склопу имамо рефлексе старог самогласника јат.

2. Фонетски лик *Закарпатје* не би, дакле, могао да се прихвати као књижевни, уколико не желимо да нарушавамо већ устаљене фонетске законитости. Ако наша фонетска норма изискује само ликове: *Заблаће, Побрће, Поморавље, Полимље*, нема никаквог разлога да се ни облик топонима који је дао повода за ове ретке не уклопи у те обрасце и не поприми фонетски лик који му једино и одговара у фонетској структури нашег стандардног језика — *Закарпаће*. Управо такав фонетски лик овога топонима налазимо у Правопису из 1960, и у Речнику српскохрватског књижевног и народног језика s. v.

И на крају: облик *Закарпатје* не би се могао правдати ни потребама песничког израза, када би се искључиво јављао у

писничким остварењима. Одређене граматичке норме вреде за све који се служе једним језиком. Ни песници ту не би требало да потежу за оним што нарушава те норме, не бар у случајевима који та одступања посебно не изискују.

А. Пецо